

คุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นชาวไทเหนือ หมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมา*

ภควี วงศ์สุวรรณ

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ

อาจารย์ ประจำภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษาพบว่า กลุ่มเรือนที่ก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบและไม้ของชาวไทเหนือในหมู่บ้านหนองเงินมีพัฒนาการด้านเทคนิคก่อสร้างเป็นสัมภาระทางวัฒนธรรมมาจากถิ่นฐานดั้งเดิมซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของจีน มาใช้ร่วมกับรูปแบบของเรือนชาวไทจีนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่มาก่อน จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งลักษณะองค์ประกอบผังและแผนผังอาคารจะมีลักษณะคล้ายกับเรือนของชาวไทจีนเกือบทุกประการ แต่จะแตกต่างกันตรงที่การวางตำแหน่งห้องนอนหลักของชาวไทเหนือนิยมวางทางฝั่งขวาของเข่งพะลา (หิ้งพระ) และนิยมหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่เรือนไทจีนมักนิยมวางตำแหน่งห้องนอนทางฝั่งซ้ายของเข่งพะลา และนิยมหันหัวนอนในทางทิศตะวันออก

พัฒนาการของการก่ออิฐร่วมกับไม้ สามารถอธิบายผ่านเกณฑ์อายุของเรือนได้ดังนี้ คือ ในเรือนที่มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป นิยมก่ออิฐดินดิบเป็นกำแพงรับน้ำหนักร่วมกับโครงสร้างเสาและคานไม้ มักก่อผนังรับน้ำหนักจากพื้นไปถึงผนังชั้นสอง และก่อผนังอิฐปิดล้อมพื้นที่ใต้ถุนเรือนทั้งหมด แต่กรอบอาคารชั้นสองจะแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ปิดล้อมด้วยผนังรับน้ำหนักและผนังไม้ในสัดส่วนที่เท่าๆกัน ซึ่งแสดงออกถึงพื้นที่ปิดล้อมในลักษณะโปร่งเบาและหนักแน่นในรูปด้านอาคาร มักสร้างเป็นเรือนขนาดใหญ่ที่รองรับ 2-3 ครอบครัวในหลังเดียวกัน ส่วนในเรือนที่มีอายุการก่อสร้าง 31-50 ปีนั้น จะมีขนาดเรือนที่เล็กลงมา เนื่องจากลูกหลานเริ่มแยกตัวออกไปสร้างเรือนใหม่ แต่ในเรือนที่อายุการก่อสร้างไม่เกิน 30 ปี นิยมสร้างกำแพงรับน้ำหนักเป็นกรอบอาคารล้อมรอบทั้งหมด ในเรือนทุกหลังจะมีแบบแผนโครงสร้างหลังคาตามลักษณะของกลุ่มคนไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่พัฒนาการรูปแบบทั้งจั่ว-จั่วปั้นหยาไปจนถึงรูปแบบปั้นหยาในช่วงหลัง แต่รูปแบบโครงสร้างของอิฐดินดิบและไม้ ในแต่ละเรือนจะมีอิสระในการวางพื้นที่ปิดล้อมของตนเองตามการใช้สอย ส่วนองค์ประกอบผังจะมีพัฒนาการตามกายภาพของพื้นที่ตั้งและการขยายขยายของขนาดครอบครัว

คำสำคัญ: เรือนพื้นถิ่น / บ้านอิฐดินดิบ / อิฐดินดิบ / ไม้ / เชียงตุง / รัฐฉาน / ประเทศพม่า

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “เรือนพื้นถิ่นที่ก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบ: กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง รัฐฉานประเทศพม่า. สนับสนุนทุนวิจัยโดย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

The Character of Tai Nue Vernacular Dwelling House: Baan Nong Ngern, Keng Tung, Shan State, Myanmar

Phakkawee Wongsuwan

Master Degree Student in Vernacular Architecture Program

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Kreangkrai Kirdsiri, Ph.D.

Lecturer, Department of Architecture

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

Houses in Baan Nong Gnern were created by adobe bricks after the first settlement of Tai Nue villagers over a century ago. This poses a question of why Tai Nue villagers in Baan Nong Gnern continues to use adobe brick for their housing construction, while vicinity villages uses timber structures in spite of similar terrain. This poser contributes and leads to the study.

From the result of the study, there are group of houses built from adobe bricks and timber structures in the Baan Nong Gern Village that utilizes the brick bearing construction technique. This technique was developed from the previous habitants in southern China. In merging with the previous residents of the village known as the “*Tai Khun*”, the new habitants became the “*Tai Nue*” who now resides in the region today. Elements of the homes’ layout plan and floor plan are identical to the Tai Khun houses except for the position of the master bedroom. The Tai Nue’s common position for master bedroom is on the right side of the Keng-Pa-La (spiritual altar). In this case, the bed head position is placed southeast for the Tai Nue, while the Tai Khun preferred the position of their master bedroom on the left side of the Keng-pa-la, which would be east.

The combination between the adobe bricks and timber structures can be described through the Criteria of Determination by Construction as follows: The group of houses that have been constructed more than 51 years ago commonly uses adobe bricks, which bears the construction method that combines timber skeleton structure. The timber skeleton structure is usually built bearing wall from ground to second floor

and enclosed the whole ground floor area with adobe bricks bearing wall system. However, the building envelope of the second floor area enclosed have been equally divided by bearing wall and wooden wall, which make the enclosed space of the houses seem light and airy. While it looks sturdy in elevation, it usually constructs a large house to accommodate 2-3 families in a single building. The groups of houses which have been constructed in past 31-50 years are smaller due to descendant secessions, which initiated the construct of a new house for the nuclear families. The last house group, which has been built less than 30 years, usually enclosed the whole building envelope by constructing adobe brick wall bearing in all houses. Each house have a characteristic roof structure based on the Tai Ethnic Groups scheme in Southeast Asia, with the development of scheme in hipped - gable style to hipped style and gable style in the latter stages. However, the characteristic of the adobe brick structure and the timber structure of houses are independently allocated for enclosed space according to the utilization, the development of layout plan elements depend on the context and the extension of family.

Key words: Vernacular architecture / Adobe Brick / Keng Tung / Shan State

1. บทนำ

หมู่บ้านหนองเงินตั้งอยู่บริเวณที่ราบเขตชานเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเหนือที่ย้ายลงมาจากแถบยูนนานทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน เมื่อครั้งอพยพถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงตุงได้มีการผสมผสานวิถีชีวิตกับคนในพื้นที่อย่างชาวไทเขินอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยชุมชนนี้มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานกว่าร้อยปี ซึ่งความน่าสนใจของชุมชนแห่งนี้คือ เรือนที่อยู่อาศัยทั้งหมดก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบ นับเป็นจำนวน 108 หลังคาเรือน (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มกราคม, 2553) ซึ่งลักษณะของกลุ่มเรือนจะแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆอย่างเห็นได้ชัด จากการสำรวจและการสัมภาษณ์เบื้องต้น จึงตั้งข้อสังเกตและประเด็นคำถามที่ว่าด้วย เหตุใดชาวบ้านหนองเงินยังใช้อิฐดินดิบก่อสร้างเรือน ในขณะที่ชุมชนอื่นๆใกล้เคียงนั้นสร้างเรือนด้วยไม้ทั้งหลัง อีกทั้งก็มีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ไม่แตกต่างกันมากนัก อะไรคือปัจจัยหลัก และปัจจัยเสริมที่ทำให้เกิดการก่อตัวในงานสถาปัตยกรรม คุณลักษณะและรูปแบบของเรือนเป็นอย่างไรบ้าง อันนำไปสู่กระบวนการศึกษาวิจัย แต่เนื่องด้วยกลุ่มเรือนมีรูปแบบที่หลากหลายและซับซ้อนเมื่อมองจากกายภาพรูปทรงภายนอก จึงใช้วิธีแบ่งตามช่วงอายุการก่อสร้างเรือนเป็นเกณฑ์เพื่อการจำแนกพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม คือ เรือนที่มีอายุการก่อสร้าง 1-30 ปี, เรือนที่มีอายุการก่อสร้าง 31-50 ปี และเรือนที่มีอายุการก่อสร้าง 51 ปีขึ้นไป โดยเก็บข้อมูลทางกายภาพพื้นที่และเรือนพักอาศัยของแต่ละครอบครัว ถ่ายภาพและสำรวจรังวัดพร้อมทั้งการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน จากนั้นเลือกเรือนที่น่าสนใจตามเกณฑ์จำนวน 21 หลัง มาจัดทำผังเรือนและแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อศึกษาข้อมูลในประเด็นต่างๆ โดยเชื่อมโยงประเด็นด้านปัจจัยทางสภาพแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์และเทคนิคเชิงช่าง เพื่อหาความหมายในด้านคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และการคงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นที่สร้างด้วยอิฐดินดิบ

2. ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านหนองเงินตั้งอยู่บริเวณที่ราบเขตชานเมืองห่างจากตัวเมืองเชียงตุงประมาณ 20 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออกบนเส้นทางเชียงตุง-เมืองลา เป็นชุมชนที่เรียกตนเองว่าชาวไทเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศพม่า โดยรับเอาวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน เมื่อครั้งอพยพถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงตุง จึงผสมผสานวิถีชีวิตรวมไปถึงการปลูกสร้างบ้านเรือนมาใช้ร่วมกับคนในพื้นที่อย่างชาวไทเขินและชาวไทใหญ่ ซึ่งความน่าสนใจของชุมชนแห่งนี้ คือ เรือนเกือบทุกหลังนั้นสร้างขึ้นด้วยก้อนอิฐดินดิบร่วมด้วยกับวัสดุไม้ผสมผสานกัน แตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆใกล้เคียงที่มักจะสร้างเรือนด้วยไม้เป็นวัสดุหลักเพียงอย่างเดียว จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่า มีชุมชนชาวไทเหนือที่กระจายตัวอยู่ในเขตชานเมืองเชียงตุง ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบเกือบทุกหลังคาเรือน เช่น หมู่บ้านเพยรุ่ง และหมู่บ้านกาดฟ้า ซึ่งลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวไทเหนือทั้งสามหมู่บ้านนี้พบว่า การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานคล้ายกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงชีพด้วยการทำนาข้าวเป็นหลัก จึงต้องเลือกที่ดอนเป็นสำคัญและมีที่นาล้อมรอบหมู่บ้าน รูปแบบโครงสร้างของเรือนที่พบในหมู่บ้านทั้งสามมีลักษณะเด่นชัดคือการก่อสร้างผนังรับน้ำหนักด้วยอิฐดินดิบร่วมกับโครงสร้างไม้เนื้อแข็งที่สร้างขึ้นพร้อมกัน

ทั้งชุด อันบ่งบอกถึงความตั้งใจในการออกแบบโครงสร้างที่ครอบคลุมพื้นที่ใช้สอยของเรือนและการเจาะจงเลือกใช้วัสดุอย่างดี โดยเรือนแต่ละหลังมีรูปแบบของการใช้วัสดุทั้งสองชนิดนี้แตกต่างกันไป ทั้งตำแหน่งอาคาร ขนาด สัดส่วน และการก่อสร้างซึ่งนับว่าเป็นความหลากหลายทางการเลือกใช้งาน จึงได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงลึกในหมู่บ้านหนองเงินเพื่อประมวลผลของปัจจัยที่ได้ศึกษาในพื้นที่ เพราะเนื่องด้วยหมู่บ้านหนองเงินเป็นกลุ่มชาวไทยเหนือที่มีขนาดชุมชนที่ใหญ่ที่สุดและมีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า

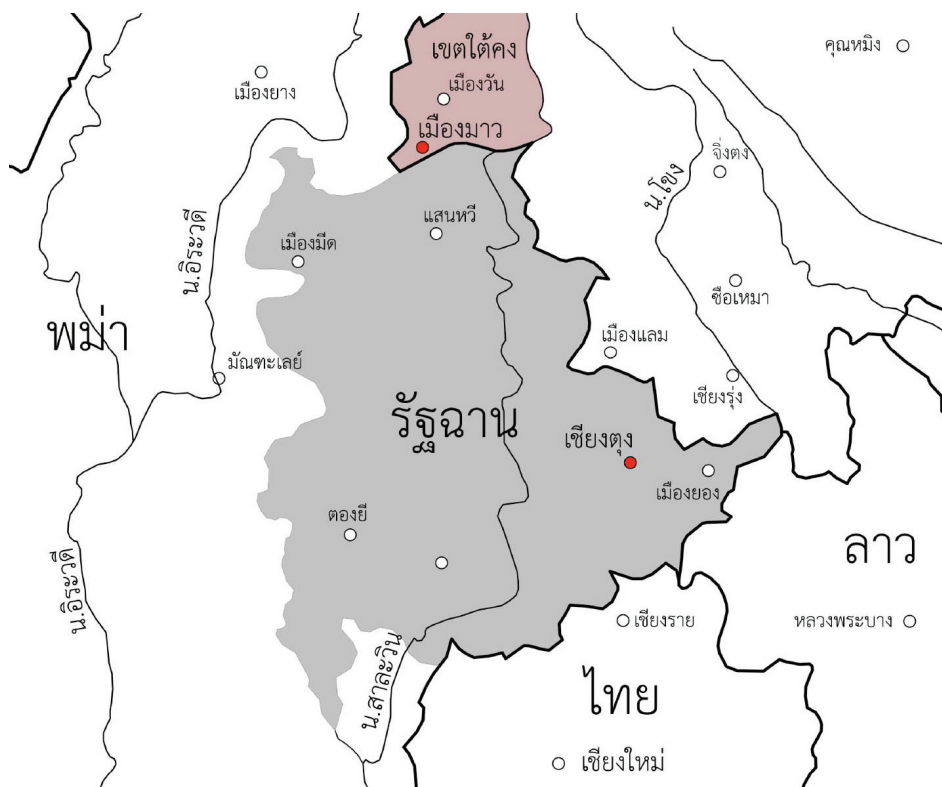
หมู่บ้านหนองเงินตั้งอยู่บนที่ดอน โดยที่รอบๆ นั้นเป็นพื้นที่ลุ่มทำเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพ และมีแนวป่าละเมาะโอบล้อมชุมชนเอาไว้ เลือกพื้นที่สูงให้เหมาะสำหรับเป็นที่ตั้งของวัด ซึ่งวางแผนกันไปตามทิศตะวันออกเฉียงใต้-ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ การก่อสร้างเรือนพักอาศัยจะเกาะกลุ่มไปตามกายภาพของพื้นที่ตั้ง มีการจัดวางผังเรือนและกลุ่มเรือนลัดหล่นกันไปตามพื้นที่ดอน โดยปรับแต่งพื้นที่ไม่ขวางทางระบายน้ำของหมู่บ้านให้ไหลลงไปยังที่นา รูปแบบของเรือนจะขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิบ้านของตน ซึ่งมีทั้งที่ราบ ที่ลาดเอียงพื้นที่ต่างระดับกัน หรือพื้นที่แคบ อาจเนื่องมาจากเป็นครอบครัวขยาย จึงต้องปลูกเรือนใหม่ในบริเวณรั้วเครือญาติที่เหลือพื้นที่จำกัดหรือสร้างเรือนใหม่ติดกับเรือนเดิม

ภาพที่ 1: (ภาพ 1.1) แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองเชียงตุง และ (1.2) ภาพถ่ายทางอากาศหมู่บ้านหนองเงิน ที่มา: Google earth

ภาพที่ 2: A คือ บ้านดินของชาวไทเหนือ ในหมู่บ้านหนองเงิน, B คือ หมู่บ้านเพยรุ่ง และ C คือ หมู่บ้านกาดฟ้า

ภาพที่ 3: แผนที่แสดงตำแหน่งถิ่นกำเนิดของชาวไทเหนือ ในเมืองมว เขตใต้คง มณฑลยูนนาน

3. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์

“ไทเหนือ (Tai Nüa)” หรือบางครั้งออกเสียงว่า “ไตเหนอ-ไตเหลอ” เป็นชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในตระกูลภาษาไท-กะได อาศัยอยู่ในเขตปกครองตนเองชนชาติไท (Tai-Dai) และจิงผ้อ (Jingpo) เขตเต๋อหง (Dehong) หรือเขตปกครองตนเองไตคง คือหนึ่งในเขตปกครองตนเองระดับจังหวัดของมณฑลยูนนานประเทศจีน (สมปอง ไตตุมแก่น และรณี เลิศเลื่อมใส: 2541) ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหุบเขาบริเวณลุ่มแม่น้ำมว จึงถูกเรียกว่า “ไทมว (Tai Mao)” แต่ชาวไทเหนือนิยมเรียกตนเองว่า “ไตโหลง” หรือ “ไทใหญ่” มีจารีตธรรมเนียมความเป็นอยู่เหมือนชาวไทใหญ่ (Tai Yai, Shan) ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลไต-ไทที่ใหญ่ที่สุด จากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์แล้ว ชาวไทเหนือก็คือชาวไทใหญ่นั้นเอง เพราะการอพยพของชาวไทใหญ่ได้กระจายตัวตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยบนแม่น้ำใหญ่ 3 สาย คือ แม่น้ำคง, แม่น้ำอิรวดี และแม่น้ำพรหมบุตร ซึ่งครอบคลุมพื้นที่และกระจายไปจนทั่วเอเชียอาคเนย์ โดยมีอยู่ในสิบสองปันนาของจีน ในรัฐอัสสัมของอินเดีย ในรัฐฉานของพม่า ในไทย ในลาวและเวียดนาม มีภาษาพูดและภาษาเขียนเฉพาะตน มีเอกลักษณ์การแต่งกายที่สวยงาม ประเพณีวัฒนธรรมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา กิจกรรมอันเนื่องด้วยประเพณีส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ต้นทางแห่งถิ่นกำเนิดของชาวไทเหนือนั้นพ่วงกับประวัติศาสตร์การกำเนิดและการย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่ หากสืบตามตำนานพื้นเมืองที่เล่าถึงกำเนิดและการอพยพของไทใหญ่ (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ 2544: 11-12) จะเริ่มต้นจากแลงดอน อันหมายถึงกษัตริย์หรือเทวดา ผู้เป็นบิดาได้ส่งบุตรคือ “ขุนลู” และ “ขุนไล” (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2544: 11-12) ไต่สะพานทองคำมาสู่แม่น้ำมว เมื่อราว พ.ศ. 1111 (ค.ศ. 568) ครั้นเมื่อถึงดินแดนของมนุษย์คือเมืองมวแล้ว ชาวเมืองได้เชิญขุนลู ขุนไลปกครองอาณาจักรและทำหน้าที่สอนชาวบ้านให้รู้จักทำนา ทำโคลงชลประทาน ทำมาค้าขาย ฯลฯ ขุนลูขุนไลได้ครองเมืองมาระยะหนึ่งก็เกิดทะเลาะแย่งชิงอำนาจกันเอง ขุนลูผู้พี่ได้เสียสละยกเมืองมวให้ขุนไลผู้น้องไป ส่วนตนเองได้ตั้งเมืองหลวงใหม่ทางทางดินตะวันตก คือ เมืองกองเมืองยอง โดยซื้อสันนิษฐานของนักวิชาการหลายท่านแปลความหมายว่า กลุ่มผู้อพยพนี้ (ขุนลู) นำจะอพยพข้ามแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำอิรวดีเพื่อเดินทางมาตั้งรกรากยังลุ่มแม่น้ำมวในเขตตอนใต้ของยูนนาน

ภายหลังการล่มสลายของราชอาณาจักรเมืองมวหลวงในคริสต์ศตวรรษที่ 16 หรือพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ 2544: 225-235) สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ได้มีความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการแย่งชิงอำนาจของพม่าและจีน ด้วยเหตุนี้เมืองทั้งหลายทางเหนือและเขตตะวันออกของอาณาจักรมวหลวงได้ถูกกำหนดให้รับเอาวัฒนธรรมของราชสำนักจีน ในขณะที่กลุ่มไทใหญ่ทางตอนใต้ของเมืองมวไปมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ราชสำนักพม่าโดยชาวไทใหญ่ได้ถูกแบ่งแยกเป็นกลุ่มๆ คือ “กลุ่มไทคำตี้ (Khamti Shan)” ชาวไทที่อาศัยอยู่ในแคว้นคำตี้ของเขตสะกาย (Sagaying Division) ทางพม่าตอนบน, “กลุ่มไทมว (Mao Shan)” ชาวไทที่อาศัยอยู่ในหุบเขาและลุ่มแม่น้ำมว (the Mao River valley), “กลุ่มไทชินหรือไทเชิน (Khun Shan)” (จาย คำเมือง, 2547) ชาวไทที่อาศัยอยู่ในมณฑลเชียงตุงในรัฐฉานตะวันออก ส่วนชาวไทที่กระจายถิ่นอาศัยไปทั่วพม่านั้น ถูกพม่าซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมอังกฤษในปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) และประกาศยกเลิกระบบกษัตริย์ของพม่า แล้วจัดให้ใหม่เป็นระบบรัฐ (states) เขต (divisions) และผืน

ดินเนินเขา (Hill tracts) รวมถึงรัฐฉานที่ถูกกำหนดให้เป็น “สหพันธรัฐฉาน” (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2544: 411-443) ในปี ค.ศ.1922 ปลายบางส่วนของที่กล่าวมานี้ ได้แบ่งแยกชาวไทใหญ่ออกจากกัน จึงเกิดผลให้แต่ละกลุ่มพัฒนาแนวทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตนเองเรื่อยมา กลุ่มคนไทในพื้นที่ของรัฐฉาน ซึ่งถือว่าเป็น รัฐไทใหญ่ในประเทศพม่า เพราะเป็นดินแดนที่มีคนไทใหญ่อาศัยอยู่มากที่สุด คนพม่าจะเรียกคนไทใหญ่ว่า “ฉาน” แต่คนไทใหญ่จะเรียกตนเองว่า “ไต” หรือ “ไตหลง / ไตโหลง” ส่วนกลุ่มไทหลวงที่ตกค้างอยู่ในมณฑลยูนนานที่ถูกจีนยึดครองไปนั้น ประกอบไปด้วยคนไท 2 พวก ใหญ่ๆ คือ ไทเหนือกับไทลื้อ เพราะอยู่ทางตอนเหนือและตอนใต้ของยูนนาน ซึ่งปัจจุบันคนไทใหญ่ เรียกพวกไทเหนือว่า “ไตแซ่” (คำว่าแซ่ แปลว่า จีน ในภาษาไตท้องถิ่น) ที่รับเอาวัฒนธรรมจีนอันมาใช้หลายอย่างตั้งแต่ภาษา การกินอาหารด้วยตะเกียบ สร้างบ้านติดพื้นที่ทำด้วย “ดินกี่” ซึ่งหมายถึง “อิฐดินดิบ” แบบจีน อาศัยอยู่ตามภูเขา ใช้ชื่อและนามสกุลแบบจีน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบเมืองซัน เมืองตี้ เมืองล่า ที่อยู่แถบด้านเหนือเลยถูกเรียกว่า “ไทเหนือ” ส่วนแถบเมืองมว เมืองวัน เมืองแซ่ ผาง ซึ่งอยู่ทางด้านใต้ก็ถูกเรียกว่า “ไทใต้” เนื่องจากส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มทำการเกษตรกรรม ต้องอยู่บ้านยกพื้นสูงเพราะป้องกันสัตว์ร้ายและไข้ป่า

ในช่วงยุคการล่าอาณานิคม อังกฤษเข้ามายึดและมีบทบาททั้งกับพม่าและจีน (พ.ศ. 2429-2453/ค.ศ. 1886-1910) (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2544: 360-364) เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วัฒนธรรมโดยตรงต่อชาวไทใหญ่ในบริเวณนั้น ที่เป็นผลมาจากฝ่ายอังกฤษที่นำสินค้าอุปโภคบริโภคมากมายตลอดจนวิธีคิดต่างๆ อีกทั้งยังมีพ่อค้าชาวฮั่นที่ลี้ภัยเข้ามาเพื่อค้าขาย สร้างที่พักตั้งรกราก ก่อให้เกิดตลาดใหม่ๆ หลายแห่ง ได้มีด่านตรวจสินค้าและด่านเก็บภาษีขึ้นตามเมืองต่างๆ ทำให้สังคมไทใหญ่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำการค้าขายอย่างไม่เคยรับรู้มาก่อน จึงทำให้เขตไทใหญ่เป็นศูนย์กลางของการค้าระหว่างตะวันตกและตะวันออก การเดินทางเพื่อการค้าขายก็อุปสรรคกับการอพยพหนีจากภัยสงครามยังคงมีอยู่ตลอดเวลา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางสังคมและวัฒนธรรมหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงไปสู่การแบ่งแยกดินแดน การสิ้นสุดลงของระบบเจ้าฟ้าไทใหญ่ และอยู่ปกครองจากราชสำนักจีนรวมถึงการอพยพเข้ามาของชาวฮั่นและชาวเขาเผ่าต่างๆ จึงเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมไทใหญ่ในจีน จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และการเกิดขึ้นของชาวไทเหนือ สู่การเชื่อมโยงของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทเหนือ หมู่บ้านหนองเงินในเมืองเชียงตุงแห่งนี้

4. ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านหนองเงิน

หมู่บ้านหนองเงิน มีเนื้อที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร โดยมีที่นาราบลุ่มทางด้านทิศเหนือ มีป่าไม้ล้อมรอบตั้งแต่ทางทิศตะวันออกไปจนถึงตะวันตก มีถนนเชียงตุง-เมืองลาตัดผ่านหน้าหมู่บ้าน ด้านทิศใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือโดยมีวัดพระนอนอยู่ติดกับถนนตัดใหม่ สิ่งแรกที่ได้ก้าวเข้ามาหมู่บ้านหนองเงินจากทางเข้าหมู่บ้านด้านทิศใต้ จะพบกับกลุ่มต้นไม้ใหญ่ซึ่งเป็นที่ตั้งของเสื่อบ้าน หรือหอเจ้าบ้านอันหมายถึงผู้บุกเบิกสร้างหมู่บ้าน สามารถลดบันดาลความเจริญงอกงามอยู่ดีกินดีให้กับหมู่บ้านได้ มักสร้างสร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ร่วมกับต้นไม้ขนาดใหญ่ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่นั่น

มาถึงหมู่บ้านหนองเงินแห่งนี้ ซึ่งมีเสื่อบ้านตรงทางเข้าและท้ายหมู่บ้านก่อนออกไปยังที่ทำนาด้านทิศตะวันออก โดยมีไ้บ้านหรือเถงผีบรรพบุรุษผู้คุ้มครองหมู่บ้านตั้งอยู่กลางชุมชนและจะจัดพิธีเซ่นไหว้เวลามีงานประเพณีทุกปี เช่นงานสงกรานต์ งานบอย เป็นต้น เมื่อเดินผ่านเข้ามาภายในหมู่บ้านก็จะสัมผัสได้ถึงความสุขของโชนสิดินธรรมชาติที่อ่อนช้ตามสัของดินในที่ต่างๆกัน แต่มโชนสัไปตั้งแต่ลานดิน ผนังเรือนไปจนถึงกระเบื้องดินของมุงหลังคา บ้านเรือนส่วนใหญ่ก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบ มีทั้งเรือนยกพื้นสองชั้นและเรือนชั้นเดียว แต่ละครอบครัวมีการเลี้ยงสัตว์และทำเกษตรกรรมโดยสังเกตจากเขี้ยว (ยุงข้าว) ที่มีอยู่ทุกหลังคาเรือน ขณะที่คณะสำรวจยืนอยู่ใต้ร่มเงาไม้ใหญ่ กลางช่วงดินที่เป็นเหมือนพื้นที่รับแขกของทางหมู่บ้าน และมีวัดหนองเงินตั้งเด่นอยู่เยื้องถัดไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน อันเป็นจุดศูนย์รวมของคนในหมู่บ้านตามวันทำบุญและประเพณีตามวาระ มีลักษณะเด่นเฉพาะ ตั้งแต่การเลือกทำเลที่ตั้งชุมชน การทำนา การเลือกพื้นที่ก่อสร้างเรือนพักอาศัย ไปจนถึงการปรับแต่งที่ทางเพื่อการระบายน้ำในชุมชน และทำทางสัญจรหลัก-รองไปตามพื้นที่ลาดเอียงเป็นถนนภายในหมู่บ้านอีกด้วย

ภาพที่ 4: ผังบริเวณของหมู่บ้านหนองเงิน

การเลือกทำเลที่ตั้งในที่ดอนโดยที่รอบๆนั้นเป็นพื้นที่ลุ่มทำเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพและมีแนวสวนป่าโอบล้อมชุมชนเอาไว้ เลือกพื้นที่สูงให้เหมาะสำหรับเป็นที่ตั้งของวัด ตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้-ตะวันตกเฉียงเหนือ และมีลานกว้างอยู่หน้าวัดรองรับกิจกรรมของคนในชุมชนได้ ทางเข้าออกของหมู่บ้านในอดีตมีอยู่ทางเดียวคือ ผ่านทางดงไม้ใหญ่และตรงเข้ามายังวัดหนองเงินที่มีลานเป็นจุดต้อนรับ ทำให้คนในชุมชนรู้ว่ามิไ้ใครเข้าออกบ้าง ปัจจุบันมีทางเข้าออกเพิ่มมากขึ้นจากการ

ตัดถนนผ่านหน้าหมู่บ้านจากเมืองเชียงตุงไปเมืองลา และการใช้รถไฟนา รถจักรยานยนต์เพื่อความสะดวกในการขนของอุปกรณ์การเกษตร รวมทั้งทางเดินของฝูงวัวควายด้วย แต่ก็ยังไม่มีผลกระทบกับทางชุมชนมากนัก เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนเลี้ยงชีพด้วยการทำนาเป็นหลัก เสริมด้วยการเลี้ยงสัตว์และปลูกผักเกือบทุกหลังคาเรือนทั้งในเขตรั้วของตนและไปจับจองพื้นที่ปลูกผักในป่าละเมาะที่อยู่รอบๆหมู่บ้าน ทางสัญจรหลักภายในหมู่บ้านมีหลายเส้นทาง ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยของการระบายน้ำในชุมชนนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ทุกคนต้องทำ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้น้ำท่วมขังบ้านตนและของคนอื่น จึงมีผลโดยตรงกับการเลือกพื้นที่สร้างเรือนและต่อเติม การปรับระดับพื้นดินทำแนวระบายน้ำให้เชื่อมต่อกันเพื่อให้น้ำทั้งหมดไหลลงไปยังที่ลุ่มโดยสะดวก

ภาพที่ 5: A คือ หอเสื้อบ้านใต้ต้นไม้ใหญ่ทางเข้าหน้าหมู่บ้าน, B คือ เสื้อบ้านท้ายหมู่บ้าน และ C คือ หอใจบ้านกลางหมู่บ้านหนองเงิน

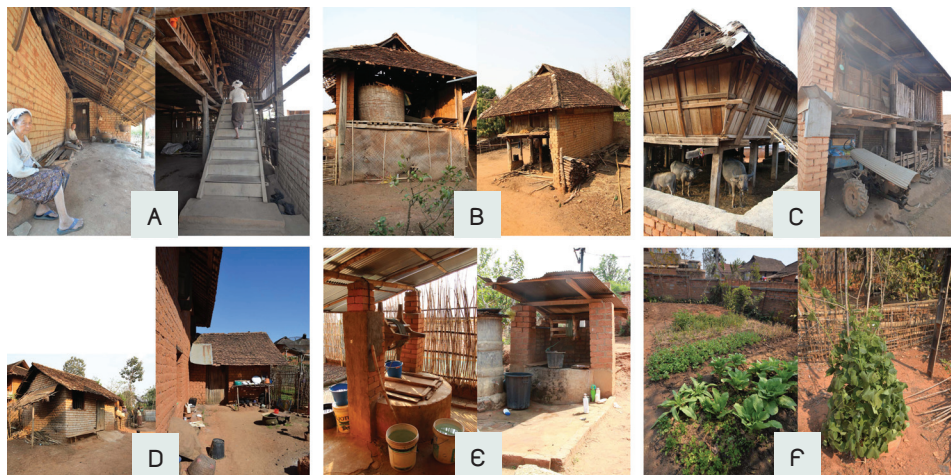

ภาพที่ 6: A คือ ลานกว้างหน้าวัดหนองเงิน และ B-C คือ เส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านหนองเงิน

5. ผังบริเวณและองค์ประกอบผัง

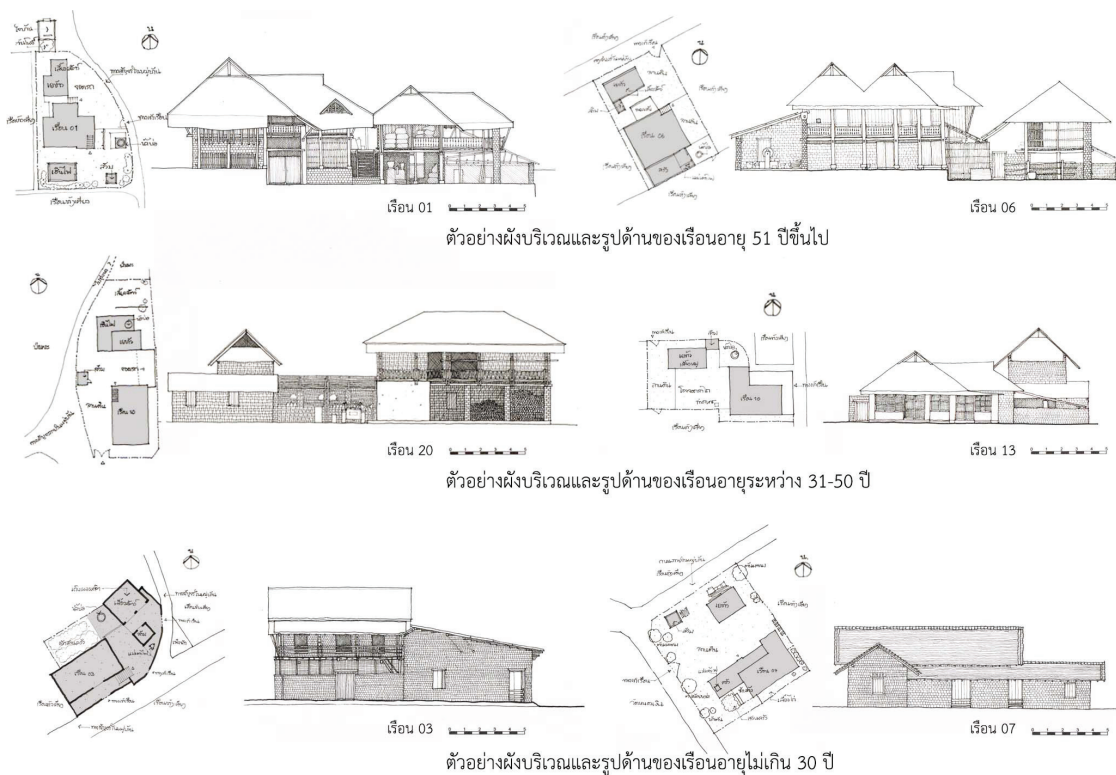
จากลักษณะการวางผังบริเวณ ชาวบ้านมักจะวางผังเรือนพักอาศัยเป็นตัวหลัก แล้วจึงวางองค์ประกอบสำคัญอื่นๆตามมา อันได้แก่ “เยซั่ว” ซึ่งหมายถึง ยุงข้าว น้ำบ่อ โรงเลี้ยงสัตว์ สวนครัว โดยวางตำแหน่งตามความเหมาะสมกับพื้นที่ตั้ง ด้านหน้าเรือนจะสัมพันธ์กับ “ช่วงดิน” ซึ่งหมายถึง ลานดินหน้าบ้านซึ่งเป็นบันไดทางขึ้นสู่เรือน ลานดินของแต่ละบ้านมีขนาดเล็กใหญ่ก็ตามแต่การจัดสรร ในขณะที่ “น้ำบ่อ” เป็นสิ่งจำเป็นของทุกครัวเรือน เพราะเนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ดอนไม่มีลำเหมืองไหลผ่านเข้ามาในชุมชน จึงต้องขุดบ่อน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภค น้ำบ่อแสดงถึงสุขอนามัยของบ้าน ดังนั้นจึงต้องรักษาความสะอาดและดูแลไม่ให้สกปรกท่วมขัง จึงจะเห็นได้ว่าในแต่ละบ้านจะมีการจัดที่ว่างสำหรับใช้สอยน้ำบ่อเป็นอย่างดี เช่นการสร้างหลังคาคลุม สร้างในที่กลางแจ้งไม่อัปชื้น และการปิดล้อมพื้นที่รอบบ่อกันสัตว์เลื้อยและเด็กๆเพื่อความปลอดภัย สำหรับ “เยซั่ว” จะ

บ่งบอกถึงเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นๆ มีความสำคัญในการเก็บรักษาข้าวและพืชผลทางการเกษตร นิยมสร้างแยกออกจากตัวเรือนใหญ่หลังคาเดี่ยวคลุมทั้งอาคาร ยกใต้ถุนสูงเอาไว้เลี้ยงสัตว์และเก็บอุปกรณ์การเกษตร ส่วนการต่อเติมออกมาจากเรือนใหญ่นั้นมักจะทิ้งชายคาปีกนกพาดลงมาเพื่อคลุม หลองข้าวที่เก็บไว้กินตลอดปี อีกลักษณะหนึ่งคือจะสร้างห้องเก็บของไว้ใต้ถุนเรือน โดยใช้ผนังก่ออิฐ ดินดิบกันเป็นห้องช่วยกันความชื้นได้เป็นอย่างดี ตำแหน่งของเยข้าวนั้น วางตามความเหมาะสมของ พื้นที่และการใช้สอยของแต่ละบ้าน เพราะบางบ้านสร้างเยข้าวไว้เก็บข้าวสารสำหรับ 2-3 ครอบครัว แต่ครอบครัวไหนที่ไม่ได้ทำนาเป็นหลักแล้วก็จะมีความขนาดของเยข้าวที่เล็กลง ส่วน “พืชผักสวนครัว” ในเขตริ้วบ้านจะหมายถึงปลูกไว้กินเอง แต่ถ้าจะทำเป็นอาชีพหรือปลูกเป็นจำนวนมาก ก็จะออกไป จับบองพื้นที่ป่ารอบๆ หมู่บ้าน และเก็บไปขายในเมืองใกล้เคียง “ห้องน้ำ” ของแต่ละบ้านมักจะสร้าง ใต้ถุนเรือนหรือแยกออกจากตัวบ้าน มีหนึ่งห้องต่อหนึ่งครอบครัว เป็นลักษณะเป็นส้วมซึมแบบนั่ง ยอง ก่อด้วยผนังอิฐดินดิบหรือปัจจุบันนิยมก่อด้วยอิฐดินเผาแล้ว และหลังคามุงสังกะสี ห้องน้ำของ ชาวไทเหนือจะสะอาด มีการถ่ายเทอากาศที่ดีไม่อับชื้น “ริ้วบ้าน” หากเป็นหน้าบ้านมักจะสร้างด้วย กำแพงก่ออิฐดินดิบ แสดงอาณาเขตและความมั่นคงอุ่นใจ แต่หากเป็นริ้วบ้านเฉพาะของคนในเครือ ญาติเดียวกัน มักจะสร้างด้วยรั้วซัดตะหรือรั้วตาแสงกันล้อมเอาไว้ไม่ว่าจะสร้างเป็นรูปแบบใดก็ตาม จะพบว่ามีส่วนประกอบของอิฐดินดิบร่วมอยู่กับการก่อสร้างนั้นด้วย ความหลากหลายที่พบในองค์ ประกอบผังของเรือนแต่ละหลังนั้น มีความแตกต่างกันไปตามขนาดของครอบครัวและตำแหน่งพื้นที่ สร้างเรือนที่มีทั้งลาดเอียงและพื้นที่ราบ จึงต้องปรับระดับการวางอาคารให้เหมาะกับการใช้งาน

ภาพที่ 7: ตัวอย่างลักษณะ (A) พื้นที่ก่อนการเข้าถึงเรือนภายใน, (B) ลักษณะเยข้าว, (C) ใต้ถุนอาคาร ใช้เลี้ยงสัตว์และเก็บของ, (D) เชนไฟแยกหรือต่อเติมติดกับตัวเรือน, (E) น้ำบ่อในบริเวณบ้าน และ (F) พืชผักสวนครัวที่ปลูกในริ้วบ้าน

การวิเคราะห์ลักษณะของผังบริเวณจากเกณฑ์ตามการแบ่งช่วงอายุเรือน จะสามารถช่วยอธิบายพัฒนาการของงานสถาปัตยกรรมแห่งนี้ได้มาก โดยจะพบว่า “เรือนที่มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป” จะมีพื้นที่ดินเนื้อที่มากเพื่อรองรับปริมาณคนในครอบครัวที่มาก สืบเนื่องจากพื้นที่ว่างของลานบ้านก่อนเข้าเรือนและพื้นที่ว่างรอบๆ เยื้องๆ เพราะเน้นพื้นที่สำหรับการเก็บผลผลิตอย่างข้าวเป็นหลัก มักมีการเลี้ยงวัวควายนับสิบตัวไว้ใต้ถุนอาคารและลานโล่ง ขนาดเยื้องๆ จึงมีขนาดใหญ่และสร้างแยกออกมาเพื่อลำเลียงเก็บผลผลิตพืชผักและอุปกรณ์การเกษตร ต่อมาใน “เรือนที่มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 31-50 ปี” จะเป็นรุ่นลูกหลานที่แยกตัวไปสร้างเรือนใหม่ในรั้วเดียวกัน หรือแยกไปสร้างใหม่ท้ายหมู่บ้าน เนื้อที่ดินจึงมีขนาดเล็กลงมา แต่ยังมีองค์ประกอบผังครบเพื่อการอุปโภคบริโภค เนื่องจากมีเนื้อที่ดินในการจัดสรรที่น้อยลง จึงต้องปรับเปลี่ยนลักษณะของผังเรือนและตำแหน่งของเยื้องตามไปด้วยเพื่อให้เหมาะกับที่ดิน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของผนังรับน้ำหนักจึงเป็นวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน เพื่อช่วยในการวางแผนโครงสร้างร่วมกับโครงสร้างไม้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ได้อย่างลงตัว ในผังบริเวณของ “เรือนที่มีอายุการก่อสร้างไม่เกิน 30 ปี” พบในสองกรณี คือ เนื้อที่ดินมีขนาดเล็กลงและค่อนข้างจำกัดตามการแบ่งส่นปันส่วนจากหมู่เครือญาติ และมักสร้างเรือนเติมพื้นที่ดินโดยเอาองค์ประกอบผังที่เคยอยู่บริเวณรอบนอกอาคาร มารวมไว้ใต้หลังคาคลุมเดียวกัน อีกกรณีหนึ่งคือ ผังบริเวณที่มีพื้นที่โล่งเหลือเพื่อการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างเก่า เพื่อรอการสร้างใหม่ มักจะสร้างขึ้นเดี่ยวเพราะมีขนาดครอบครัวที่เล็กลงแต่มีองค์ประกอบผังอยู่รอบนอกเช่นเดิม

ภาพที่ 8: ตัวอย่างผังบริเวณและความสัมพันธ์กับรูปทรงเรือนกรณีศึกษา

จะสังเกตได้ว่าพัฒนาการของผังมีการแปรเปลี่ยนตามขนาดครอบครัว แต่ยังคงมีความเข้มแข็งของระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้นอยู่ โดยผ่านการแสดงออกทางสถาปัตยกรรมของในองค์ประกอบ ผังของแต่ละครอบครัวจะบ่งบอกถึงควมมีถ้อยทีถ้อยอาศัยในเครือญาติ ดังจะเห็นได้จาก น้ำบ่อ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแต่ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายไม่น้อยในการขุดหรือจ้างแรงงาน จึงเป็นพื้นที่ส่วนกลางของรั้วเครือญาติที่มาร่วมใช้สอยกันได้ และการสร้างรั้วล้อมที่มีทั้งพื้นที่แข็งแรงและพื้นที่อ่อนอ่อน เช่น รั้วก่ออิฐดินดิบ และรั้วตาแสงในกลุ่มเครือญาติกับภายนอก

6. วิเคราะห์ลักษณะแผนผังอาคาร

กลุ่มเรือนในหมู่บ้านหนองเงินมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ทำให้เกิดความน่าสนใจของการใช้วัสดุอิฐดินดิบกับไม้ที่อาจมีผลมาจากการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน จากการวิเคราะห์ข้อมูลผังเรือนกรณีศึกษา พบว่า กลุ่มเรือนกรณีศึกษามีความหลากหลายทางรูปร่างของผังอาคารทั้งขนาดผังและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน แต่มีลักษณะที่เหมือนกัน คือ การให้ความสำคัญกับตำแหน่งการวางทิศของ “หัวนอน” ที่สัมพันธ์กับ “เชิงพะลา” ซึ่งหมายถึงหิ้งพระ และให้ความสำคัญกับทิศของ “บันไดทางขึ้นเรือน” ซึ่งส่วนใหญ่มีกวาดตำแหน่งบันไดหลักของเรือนด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนตำแหน่งเชิงพะลาจะนิยมวางอยู่ในตำแหน่งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเรือน ซึ่งจะหันหน้าเชิงพะลาไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยมีความสัมพันธ์กับห้องนอนหลักที่มักจะวางตำแหน่งทางขวาของเชิงพะลา ซึ่งทั้งนี้หัวนอนจะหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ พบลักษณะนี้จำนวน 15 หลัง จากจำนวนเรือนกรณีศึกษาทั้งหมด 21 หลังตามเกณฑ์คัดเลือก ส่วนที่เหลือจะหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก 3 หลัง, ทิศเหนือ 2 หลัง และทิศใต้ 1 หลัง จึงทำให้สังเกตเห็นได้ว่า ชาวไทเหนือมีความเป็นแบบแผนเฉพาะ กำกับอยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางจิตวิญญาณและความเชื่อที่เหมือนกับกลุ่มคนไทกลุ่มอื่นๆเช่นกัน การให้ความสำคัญกับทิศทางจำเพาะนี้ จึงมีผลกับการวางตำแหน่งผังเรือนโดยตรง

ภาพที่ 9: ลักษณะของเชิงพะลาแบบต่างๆภายในเดิน

ลักษณะโดยทั่วไปของเรือนกลุ่มนี้จะประกอบไปด้วย “เต็น” หมายถึงห้องโถงเอนกประสงค์ที่ปิดล้อมพื้นที่กึ่งสาธารณะของบ้านเป็นเสมือนพื้นที่ส่วนกลางเพื่อเชื่อมต่อไปยังห้องต่างๆ ภายในเต็นจะให้ความสำคัญกับการวางตำแหน่งของช่องพะลา ดังนั้นพื้นที่เต็นจึงจะต้องมีขนาดเพียงพอสำหรับรองรับจำนวนคนที่มากพอสำหรับกิจกรรมหรืองานพิธีภายในเรือน ถัดออกไปเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อส่วนสาธารณะ คือ “นอกเต็น” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนชาน และตำแหน่งบันไดหลักที่ขึ้นมาสู่เรือน ลักษณะของนอกเต็นเป็นพื้นที่สาธารณะกึ่งเปิดโล่งที่ทำหน้าที่ต้อนรับแขกและแบ่งผ่านไปยังพื้นที่ภายในเรือนที่เป็นพื้นที่ปิดล้อมแบบกึ่งสาธารณะ ส่วนห้องนอนหลักหรือห้องนอนเจ้าของเรือนจะอยู่ด้านในสุดของบ้านคือพื้นที่ส่วนตัว มักอยู่ในตำแหน่งด้านขวามือเมื่อหันหน้ามองเข้าสู่ช่องพะลา ภายในห้องนอนหลักจะมีพื้นที่เพียงพอสำหรับปูฟูกนอน 1-2 หลัง และมีกล่องเก็บของมีค่าส่วนตัววางเอาไว้ จำนวนห้องนอนอาจมี 3-4 ห้อง ภายในเรือนหลังเดียวกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับขนาดครอบครัวขยายและมีผลกับขนาดของเรือนที่ต้องสร้างให้ใหญ่ขึ้นตามไปด้วย การแบ่งห้องนอนใช้ผนังโครงสร้างไม้และ “ประตูผ้ากั้น” ซึ่งหมายถึงผ้ามาทำหน้าที่เป็นดั่งบานประตู ตั้งแต่ห้องนอนหลักและกั้นพื้นที่ถัดไปเป็นห้องนอนลูกสาวหรือครอบครัวใหม่ ส่วนลูกชายมักจะกลางมุ้งนอนตรงเต็นหน้าช่องพะลา หรือกั้นห้องเพิ่มด้วยผนังไม้ตรงนอกเต็น

ภาพที่ 10: ลักษณะที่ว่างภายในเต็น

ภาพที่ 11: พื้นที่นอกเต็นหรือชาน

ภาพที่ 12: ลักษณะแผนผังอาคารของเรือนกรณีศึกษา

“ฮ้องไฟ” หรือ “แม่เตาไฟ” ภายในเต็น ยังเป็นลักษณะการใช้งานหุงหาอาหารแบบดั้งเดิม ที่ปฏิบัติมาโดยมกวางในตำแหน่งทิศตะวันตกซึ่งตรงข้ามกับแข่งพะลา เมื่อมองจากแผนผังอาคาร ปัจจุบันพบว่า พื้นที่ฮ้องไฟได้ถูกย้ายหรือแยกออกไปเป็นส่วนของ “ห้องครัว” ใหม่ ซึ่งมีผนังกันควันไฟและแบ่งขอบเขตพื้นที่ใช้สอยชัดเจน จากเรือนกรณีศึกษา จะพบอีกว่า ยังคงมีเรือนบางหลังที่ใช้ฮ้องไฟอยู่ แต่เพียงเพื่อต้มน้ำและสร้างความอบอุ่นภายในเรือน ใช้ควบคู่ไปกับฮ้องไฟใหม่ในห้องครัวที่สร้างเพิ่มเติมเข้ามา ส่วนบางหลังได้สร้างแยกออกไปเป็น “เฮือนไฟ” หรือ “ครัวไฟ” โดยลักษณะห้องครัวที่ต่อเติมขยายนับพบอยู่ในเรือนทุกกลุ่มเกณฑ์ ที่ต่อเติมห้องครัวในพื้นที่ชั้นล่างโดยใช้ผนังก่ออิฐดินดิบก่อล้อมรอบเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยของครัว ส่วนในเรือนหลังใหม่หรือเรือนที่อายุการก่อสร้างไม่เกิน 30 ปี จะสร้างพื้นที่ห้องครัวใหม่มาแทนที่ฮ้องไฟ จึงทำให้ “นอกจาน” หรือ “นอกชาน” ซึ่งเป็นพื้นที่ซัก-ล้าง แบบเปิดโล่งอยู่ภายนอกอาคารชั้นบนนั้นหายไปด้วย

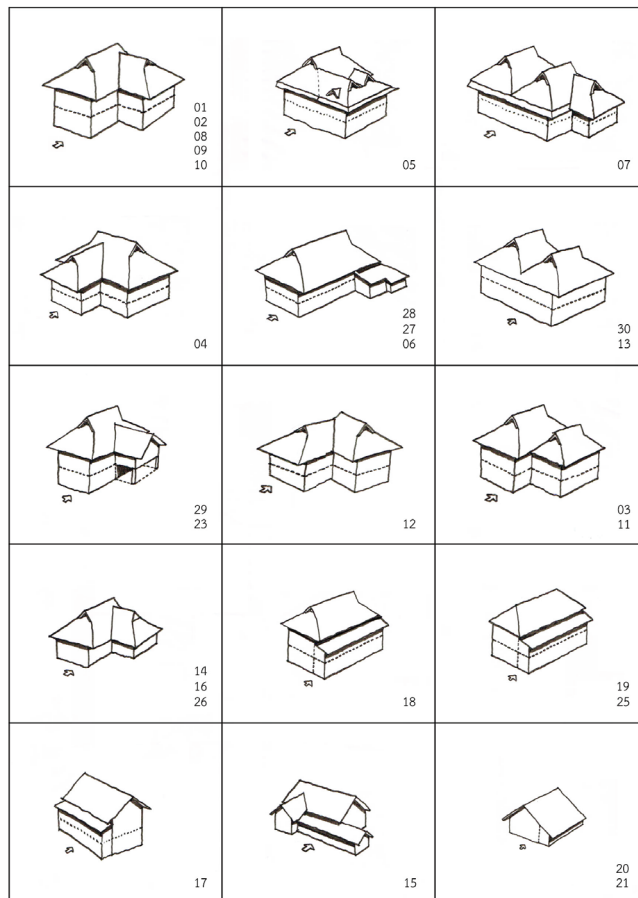
นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่า ลักษณะเรือนของชาวไทเหนือในหมู่บ้านหนองเงินจะคล้ายกับเรือนของชาวไทเขินเมืองเชียงตุงอยู่มาก (อรศิริ ปาณินท์, 2549: 209-271) ซึ่งไม่ว่าจะเป็นลักษณะของผังบริเวณและองค์ประกอบผัง ลักษณะรูปแบบและการใช้สอย อาจเนื่องด้วยความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้วยเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีหรือการนับถือพุทธศาสนาในรูปแบบประเพณีนิยม จนกลายมาเป็นเหมือนรูปแบบปฏิบัติอย่างเดียวกัน ในกรณีของเรือนก็เช่นกัน ที่เน้นการจัดวางทิศทางสำคัญในตำแหน่งเฉพาะเหมือนกัน แต่จะแตกต่างในทิศทางที่สลับกัน คือ ถ้ามองจากแผนผังอาคาร ตำแหน่งห้องนอนหลักของเรือนชาวไทเขินจะอยู่ทางขวามือของแข่งพะลา และนิยมหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก ส่วนเรือนชาวไทเหนือจะอยู่ซ้ายมือของแข่งพะลา สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นเพราะการวางตำแหน่งเสาเอก-เสาโท หรือเสาเทวดา-เสานาง ที่ลำดับไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการศึกษาในเชิงลึกต่อไป แต่ลักษณะเด่นของเรือนชาวไทเหนือที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ การใช้ผนังก่ออิฐดินดิบร่วมกับไม้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ไม่มีรูปแบบบังคับที่ตายตัวในการกำหนดว่า ต้องใช้ผนังก่ออิฐในทิศทางใดหรือใช้กับพื้นที่เฉพาะ แต่จะสร้างขึ้นร่วมกันกับโครงสร้างไม้ที่ตั้งใจสร้างขึ้นเพื่อรับโครงหลังคา ซึ่งระบบโครงสร้างกับการเลือกใช้วัสดุอาจจะสัมพันธ์กันด้านการเก็บสะสมวัสดุก่อสร้างและมีงบประมาณที่จำกัด เพราะอิฐดินดิบถือเป็นวัสดุที่มีราคาสูงและก่อสร้างง่าย ผังเรือนจึงถูกออกแบบตั้งแต่เริ่ม เพื่อวางตำแหน่งโครงสร้าง แต่สำหรับพื้นที่ที่กึ่งเปิดโล่งอย่าง “นอกเติน” จะทำหน้าที่เชื้อเชิญและต้อนรับ จึงนิยมใช้ไม้เป็นระแนงหรือราวระเบียงกันพื้นที่เพื่อสามารถมองเห็นเชื่อมต่อภายในและภายนอกเรือนได้ ส่วนใต้ถุนเรือนมักจะก่อผนังปิดล้อมกันเป็นพื้นที่ใช้งาน เช่น ห้องเก็บของ เก็บผลผลิต เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น แม้ว่าระบบโครงสร้างเรือนจะไม่มี ความสลัซซึ้นมากนัก แต่การใช้วัสดุทำให้เกิดความหมายในลักษณะเชื้อเชิญและปิดกั้นระหว่างคนกับที่ว่างได้เป็นอย่างดี

7. รูปแบบลักษณะของรูปทรงหลังคาที่สัมพันธ์กับแผนผังอาคาร

รูปทรงหลังคาชาวไทเหนือมีลักษณะเหมือนหลังคาเรือนชาวไทเขินด้วยเช่นกัน ที่มีลักษณะหลังคาคลุมพื้นที่ไปตามแบบแผนที่เป็นประเพณีนิยมของที่ตั้งทิศในตำแหน่งสำคัญเอาไว้แล้ว หลังคาจึงเป็นแบบ “ทรงจั่วขึ้นหยา” ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมใช้กันมากที่สุดในพัฒนาการต่อมาแผนผังอาคารเริ่มมีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยและปรับขนาดของพื้นที่เรือนให้เล็กลง จึงพบเห็นหลังคาแบบ “ทรงปั้นหยา” และ “ทรงจั่ว” ในเรือนที่มีอายุการก่อสร้างช่วง 50 ปีหลัง พร้อมกับจำนวนชั้นที่ลดรูปลง

มาเป็นอาคารชั้นเดียว จากการสำรวจรูปแบบหลังคาในหมู่บ้านหนองเงิน จะพบลักษณะ “หลังคาแบบหักศอก” มากที่สุด ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ “ฮ้างไฟ” ที่ยื่นออกมาจากฝั่งท้ายเรือน ในลักษณะ “ฝั่งหักศอก” จึงต้องมีหลังคาชุดเล็กอีกชุดหนึ่งเพื่อคลุมพื้นที่ส่วนนี้ โดยฝั่งในลักษณะนี้สามารถปรับรูปแบบหลังคาในลักษณะ “หลังคาขนาบ” เพราะแทนที่จะทำหลังคาแบบหักศอก กลับหันหน้าจั่วออกมาตั้งเป็นคู่ขนานกับเรือนใหญ่ และ “หลังคาขวาง” ที่วางหลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยาชุดเล็ก “ตั้งฉาก” กับแนวแกนของเรือนใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีลักษณะแบบ “หลังคาเดี่ยว” ที่มีหลังคาใหญ่คลุมพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งหมดภายใต้ชุดเดียว และ “หลังคาแฝด” ที่มีพื้นที่ภายในขนาดใหญ่และแผ่นฝัที่ซับซ้อนขึ้น โครงหลังคาที่ใหญ่จึงแบ่งเป็นชุดหลังคาคลุมโดยใช้รางน้ำสังกะสีเป็นตัวแก้ปัญหาเรื่องน้ำฝนได้ดีขึ้น

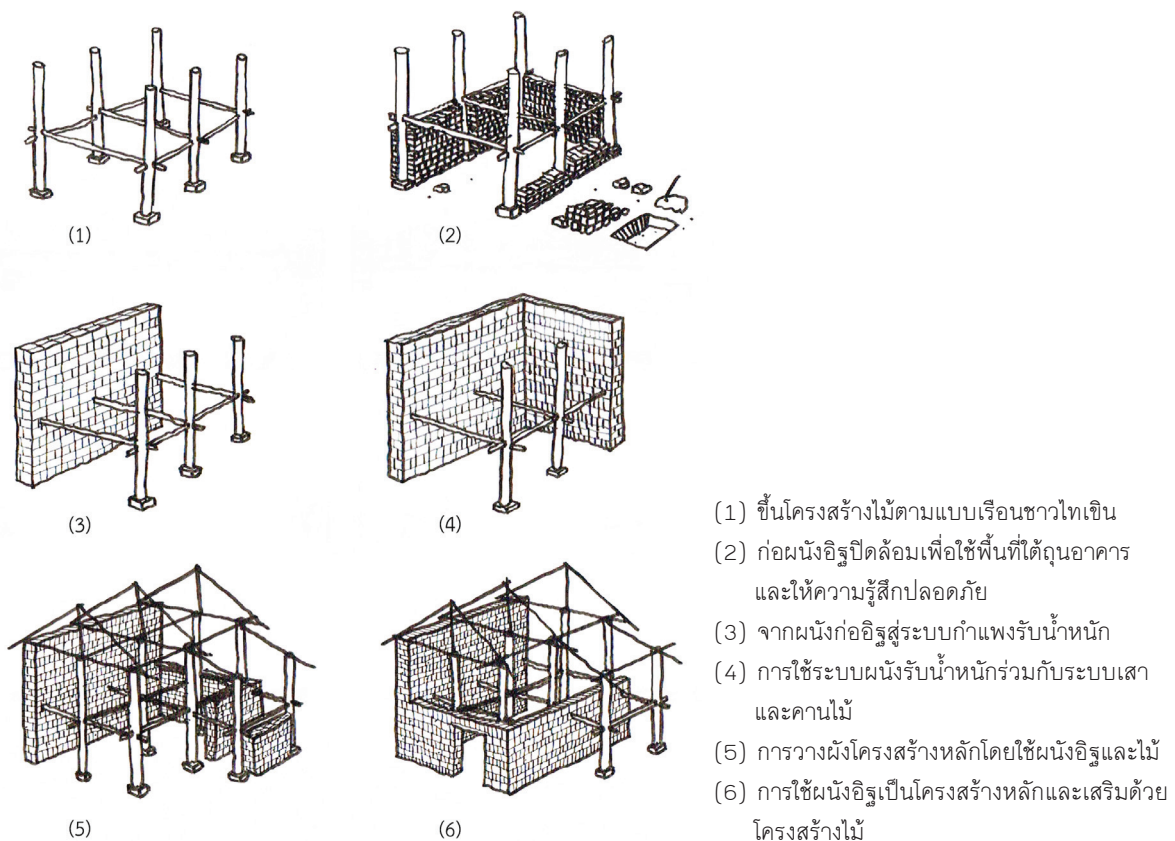
ส่วนในพัฒนาการของเรือนอายุไม่เกิน 30 ปี จะมีรูปแบบของการใช้สอยพื้นที่แบบใหม่ในลักษณะของผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่สร้างหลังคาเดี่ยวคลุมพื้นที่ภายใต้ทั้งหมดในลักษณะทั้งแบบทรงปั้นหยาและทรงจั่ว โดยสร้างปีกชายคาคลุมพื้นที่ที่ชานหรือระเบียงหน้าบ้าน มีทั้งในแบบชั้นเดียวและสองชั้นซึ่งปรับเปลี่ยนการใช้สอยไปมาก แต่รูปแบบประเพณีนิยมของตำแหน่งทิศยังอยู่ ลักษณะของหลังคาทรงจั่วพบค่อนข้างน้อย แต่มักพบเห็นในเรือนที่ต้องการประหยัดโครงสร้างหลังคา และเรือนที่มีฐานะยากจน รวมไปถึงเยข้าวที่มีขนาดย่อม

ภาพที่ 13: ลักษณะรูปทรงหลังคาของเรือนในหมู่บ้านหนองเงิน (ตัวอย่างจากเรือนสำรวจ 01-30)

8. พัฒนาการของการใช้อิฐดินดิบร่วมกับโครงสร้างไม้

จากการวิเคราะห์ลักษณะเรือนชาวไทเหนือ ในประเด็นของเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่พบจากการเลือกใช้วัสดุในพื้นที่ที่มีความเหมือนกันทางภูมิศาสตร์แต่แตกต่างกันทางชาติพันธุ์ กล่าวคือ ชาวไทเหนือหยิบยืมลักษณะเรือนในพื้นที่มาใช้ร่วมกับรูปแบบนิยมเฉพาะกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากลักษณะการให้ความสำคัญของห้องตามทิศทางแบบประเพณีซึ่งคล้ายกันทั้งหมด โดยที่รูปแบบลักษณะเช่นนี้ไปเหมือนกับของชาวไทเขินซึ่งเป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยมาแต่ก่อน จึงมีรูปแบบประเพณีและวัฒนธรรมที่ส่งอิทธิพลให้แก่กัน เมื่อหยิบยืมลักษณะเรือนโครงสร้างไม้มาใช้ได้ในระยะแรก ก็เริ่มปรับใช้กับรูปแบบของตนเอง จากการเริ่มสร้างพื้นที่ปิดล้อมตามลักษณะการอยู่อาศัยในถิ่นเดิมอย่างชาวจีน การใช้วัตถุดิบในพื้นที่ที่หาได้ง่าย การเก็บสะสมวัสดุ และการปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างไม้เป็นผนังรับน้ำหนัก จนประยุกต์ใช้โครงสร้างจากวัสดุทั้งสองประเภทได้อย่างชำนาญ

ภาพที่ 14: พัฒนาการของการใช้อิฐดินดิบร่วมกับโครงสร้างไม้

9. บทสรุป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสถาปัตยกรรมโดยการลงพื้นที่สำรวจและจัดทำร่างวัดประกอบกับภาคข้อมูลอื่นๆ ทำให้ทราบถึงข้อมูลพอที่จะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นชาวไทเหนือที่เอาภูมิปัญญาการก่อสร้างบ้านติดดินแบบจีนมาใช้กับพื้นที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของชาวไทเขิน ซึ่งเป็นการก่อสร้างแบบเรือนไม้ยกใต้ถุน จึงหยิบยืมและพัฒนาการก่อสร้างไปในแนวทางของตนเอง จนเป็นที่นิยมสร้างทั่วไปและมีเอกลักษณ์ พัฒนาการของรูปแบบเรือนจะบ่งบอกถึงเทคนิควิธีการในการปรับใช้และการแก้ปัญหา ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน แต่จะเป็นการใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่าในเรื่องของการเลือกใช้วัสดุและรูปแบบของเรือนที่เปลี่ยนไปตามพลวัตปัจจัย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ภูมิปัญญาลักษณะนี้เริ่มมีที่ทว่าจจะเลือนหายไปไม่ช้า อาจเป็นเพราะค่านิยมของการบริโภคสินค้าสมัยใหม่ที่ถือว่า เป็นของคนที่มีฐานะ มีรสนิยมและศิวิไลซ์ จึงทำให้มีผลกระทบโดยตรงกับเรือนโบราณเหล่านี้

บทความจากงานวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมผ่านภูมิปัญญา การเลือกใช้วัสดุและการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งผสมผสานกันของวัฒนธรรมและวิถีคิดของชาวไทเหนือ หมู่บ้านหนองเงิน และเป็นรูปแบบเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้กับงานก่อสร้างสมัยใหม่ที่ผลิต ขึ้นจากดินได้จริงซึ่งเป็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยในสังคมร่วมสมัย ได้ต่อไป

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2549). “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณ และองค์ประกอบของเมือง กรณีศึกษา เมืองเชียงตุง และเมืองเชียงใหม่” ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรม ไทย. ฉบับที่ 4 เดือนกันยายน 2549. หน้า 66-89.
- เจนยุท ล่อใจ, กฤษฎา อาณโพธิ์ทอง และอดิสร ศรีเสาวนันท. (2557). “ไม้และอิฐในการก่อสร้างเรือน ชาวไทเหนือ ชุมชนบ้านหนองเงิน เชียงตุง เมียนมาร์”. ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม. ฉบับที่ 28 ประจำปีการศึกษา 2557. หน้า 41-56.
- สมปอง ไตคุมแก่น และรณี เลิศเลื่อมใส. (2541). คำร้องในชีวิต และพิธีกรรมชาวไทเหนือ (ไทใหญ่ใน ยูนนาน). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรีสิน.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. (2544). ประวัติศาสตร์ไทใหญ่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- อรศิริ ปาณินท์. (2549). “โครงการ: ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทยเขิน เชียงใหม่-เชียงตุง”. ใน ชุดโครงการ ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่น ไทย-ไท คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อรศิริ ปาณินท์. (2557). “พลวัตของเรือนพื้นถิ่นไทใหญ่ในพื้นที่ร่วมทางภูมิศาสตร์ในอุษาคเนย์: ไทย เมียนมาร์ จีน อินเดีย” ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม. ฉบับที่ 28 ประจำปีการศึกษา 2557. หน้า 19-39.